

בלשון רבים — שתי נקמות הללו למה? — נקמה אחת לטובה, ואחת לרעה.

נקמה לטובה — כדכתיב [דברים יג ב] "הופיע מהר פארן", ודרשו [בב"ק לח א]: מפארן הופיע והפקיר ממונן של הגויים לישראל. [ולכן שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם, פטור].

ונקמה לרעה — כדכתיב, "אל נקמות ה', אל נקמות הופיע", להפרע מן הגויים שלא רצו לקבל את התורה.

שנינו במשנה: רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה.

אמר ליה רב שמן בר אבא לרבי יוחנן: מכרי, אנשי כנסת הגדולה תקנו להם

בין ב' אותיות. שנאמר [שמות טו יז] "מכון לשבתך פעלת ה', מקדש ה' כוננו ידיך".⁽¹⁸⁾

ואמר רבי אלעזר: כל אדם שיש בו דעה, הרי זה כאילו נבנה בית המקדש בימיו! שהרי דעה ניתנה בין שתי אותיות, כשם שמקדש ניתן בין שתי אותיות, כאמור.

מתקיף לה רב אחא קרחינאה: אלא מעתה וכי נאמר גם כן: גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות? שהרי אף בה נאמר [תהלים צד א] "אל נקמות ה'".⁽¹⁹⁾

אמר ליה: אין, אכן נכון הדבר, כי אף הנקמה, במילתה [במקום שצריך לה] מיהא גדולה היא!

והיינו דאמר עולא: על הכתוב "אל נקמות"

ובדעת ובכל מלאכה" [ראה נה א]. ועל ידי כן היה יודע לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. והמקדש כמו ה"דעת" ניתן בין שם אל"ף דל"ת, לשם הוי"ה, שהוא צירוף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ שהם דין ורחמים, ולכן אמר "כל אדם שיש בו דעה, כאילו נבנה בית המקדש בימיו", שהדעת מצרפת בין שתי אותיות, וגם בנין המקדש נעשה על ידי צירוף זה.

19. המהרש"א ביאר על פי דרכו, שקושיית הגמרא הרי בנקמה אין אלא גבורה ומדת הדין, ומה שייך בה צירוף רחמים ודין. ועל כך מתרצת "אין, במילתה מיהא גדולה היא", והיינו, שכשעושה נקמה באומות העולם, יש בה גם טובה לישראל, ולכן נכתבה בין אותיות של רחמים לאותיות של דין. [ומסתבר שלכן נקט "גדולה היא", כי "גדולה" היינו חסד].

ובמכתב מאליהו [ח"ב 124] נקט שנכתבה בין שני שמות של חסד, להורות כי אינה כנקמת אדם, שבאה להשלים את הפגיעה בכבודו, שהרי

הכוונה לשוטה מלידה, שהרי אינו אשם בחוסר דעתו, אלא במי שיש בו דעה ואינו רוצה להתבונן.

ובברכת פריץ [פרי' בשלח] ביאר שהכוונה למי שהוא בר דעת אלא שאין לו דעה להכיר טובה, [אבל על מחוסר דעה חובה לרחם, שהרי אפילו על בהמה וחיה נאמר "ורחמיו על כל מעשיו" וכמבואר בב"מ פה א]. והוסיף, שהאיסור רק לענין רחמנות בדבר שאין עליו חיוב מצוה, אבל חייבין ליתן לו צדקה ולהשיב אבידתו, אולם ביד רמה [ב"ב ח א] כתב שמי שאינו בכלל דרך ארץ ומצוות אין ליתן לו צדקה.

ובאור יחזקאל [ד נט] ביאר שמי שאינו מחשב מחשבות להזהר מחטא, אין לרחם עליו אם יחטא, שהרי יודע ודאי שיכשל בחטא.

18. ביאר המהרש"א שהמקדש נעשה על ידי בצלאל שהיתה בו "דעת" ורוח הקדש, שנאמר "וימלא אותו רוח אלקים, בחכמה בתבונה"